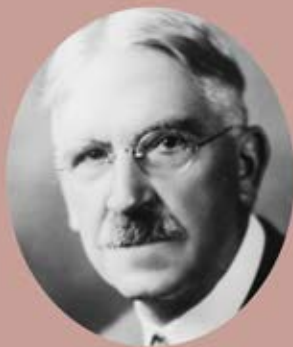

John Dewey

Liberalisme en
maatschappelijk
handelen

ISVW UITGEVERS

Liberalisme en maatschappelijk handelen

John Dewey

ISWV UITGEVERS

INHOUD

RADICAAL-LIBERAAL	5
Voorwoord door Bas de Gaay Fortman	
INLEIDING	9
VOORWOORD BIJ DE EERSTE DRUK	15
door John Dewey	
HOOFDSTUK 1	17
DE GESCHIEDENIS VAN HET LIBERALISME	
HOOFDSTUK 2	43
DE TERUGGANG VAN HET LIBERALISME	
HOOFDSTUK 3	69
HERLEVEND LIBERALISME	
NOTEN	107
INDEX	111

RADICAAL-LIBERAAAL

Voorwoord door Bas de Gaay Fortman

Wat een verademing: het liberaal gedachtegoed onvermengd met individualistisch materialisme, als een soort natuurlijke menselijke drang, maar wel in het normatieve kader van ‘een sociale economie’! In *Liberalisme en maatschappelijk handelen* zet John Dewey zijn nogal strakke argumenten om in onverwacht heldere taal. Hierbij komt de getrouwe maar tegelijk soepele vertaling van Kees Hellingman de leesbaarheid zeer ten goede.

Een welkome bijdrage aan de Nederlandse politiek-filosofische bibliotheek dus, en een die ook verrassend actueel is in het huidige tijdsgewricht, ontwricht als het zich deze eeuw manifesteert. Dit geldt allereerst voor het liberale denken zelf. Zo stuiten we in Hoofdstuk 1, over ‘De geschiedenis van het liberalisme’, op een Amerikaanse politieke pendule met een slinger die zich beweegt van progressief naar conservatief, met als gevolg dat ‘liberaal’ als persoonlijke typering van mensen van compliment naar scheldwoord beweegt en weer terug.

Toen Dewey dit traktaat schreef was de slinger op de terugweg van rechts naar links. Het werd gepubliceerd in 1935, na jaren van rampzalige politieke reactie op de Grote Depressie van 1929 en kort na Roosevelt's lancering van zijn *New Deal*.

In het historische eerste deel zet Dewey ‘de tweedeling in het liberalisme’ uiteen: enerzijds liberaal als puur individua-

listisch en tegen welke uitbreiding van het overheidshandelen dan ook. Anderzijds de evolutionaire visie op een geordende maatschappij die voor gelijkheid van kansen de noodzakelijke voorwaarden wil scheppen. De liberale idealen en methoden die met het streven naar een gelijkmatig speelveld verbonden zijn, komen niet alleen in tijd van oorlog onder druk maar ook ‘tijdens een mondiale crisis’. Alweer herkenbaar vandaag.

Opmerkelijk in dit verband is Deweys visie op het algemeen belang als een natuurlijke maatschappelijke maatstaf die niet een optellen van alle individuele belangen vergt maar afweging in het licht van beginselen zoals sociale rechtvaardigheid. Een ‘sociale economie’ is in dit traktaat een kernbegrip: een normatief kader dat vandaag in onze Nederlandse grondwet herkenbaar is in normen als ‘voldoende werkgelegenheid’, ‘bestaanszekerheid’, ‘spreiding van welvaart’, ‘be woonbaarheid van het land’, ‘volksgezondheid’, maatschappelijke en culturele ontplooiing’ en ‘deugdelijk onderwijs’. Aan de grondwetsherziening van 1976-1983 die deze normen omzette in een positieve rol voor de regering heeft ook de VVD van harte meegewerkt. Dewey wijst erop dat het in Groot Britannië de *Tories* waren die een begin maakten met de sociale wetgeving. In Nederland komt de naam van de liberaal Van Houten in gedachten die in 1874 met zijn ‘kinderwetje’ bestrijding van een ernstige sociale misstand als publieke verantwoordelijkheid benoemde. Diens zetel in de Tweede Kamer was niet rechts maar links van de Voorzitter. Grondrechten, ook wel burgerrechten of mensenrechten genoemd, zijn een liberale uitvinding. Of liever: een gevolg van emancipatiestrijd die al voor John Stuart Mill ‘absoluut onmisbaar was voor een goed leven.’

Dewey spreekt ook van ‘het probleem’ of ‘de houdbaarheid’ van democratie. Daarbij gaat het om meer dan politieke

instituties. Bovenal is de mentaliteit van de burger van belang en die is niet alleen een kwestie van intelligentie – een ‘eigenschap’ die trouwens ook ontwikkeld kan worden – maar ook van toegang tot ‘door de mensheid vergaarde kennis, ideeën en idealen’. Het heeft geen zin, meent Dewey, ‘over het falen van de democratie te praten zolang de oorzaak van dit falen niet begrepen is en er nog geen stappen zijn ondernomen om tot het soort maatschappelijke organisatie te komen dat een ruimer en socialer gebruik van intelligentie aanmoedigt.’ Niet onbegrijpelijk in dit licht is zijn sterke pleidooi voor *Bildung* in de volop Duitse zin van dat woord: geestelijke vorming van mensen om daarmee ‘tevens de hervorming van de inrichting van de maatschappij aan te pakken.’

Deweys conclusie luidt derhalve:

Kort gezegd, het liberalisme moet radicaal worden, radicaal in de betekenis van inzicht in de noodzaak van verregaande veranderingen in de organisatie van instituties en de daarbij passende maatregelen om de veranderingen door te voeren.

Her-vorming dus, in haar letterlijke betekenis. En daarmee, beste lezer, hoeveel meer er ook over dit geschrift nog te zeggen valt, zijn wij bij de slotvraag gekomen: de band tussen inleider en vertaler. Welnu, zij troffen elkaar als leden van de *Politieke Partij Radikalen* die in de zeventiger en tachtiger jaren in de Nederlandse politiek een bevlogen rol speelde en vervolgens opging in een nieuwe beweging die aan de strijd voor emancipatie en maatschappelijke hervorming de inzet koppelde voor ‘bescherming en verbetering van het leefmilieu’ (artikel 21 Grondwet). Deze radicalen van de twintigste eeuw hadden hun levensbeschouwelijke wortels in drie hoofdricht-

tingen: het christendom (de ‘christen-radicalen’), het socialisme (sociaal-radicalen) en het liberalisme (liberaal-radicalen). In dit door Kees Hellingman zo voortreffelijk vertaalde boek treft mij – persoonlijk van christen-radicalen origine – de helderheid en actualiteit van John Deweys radicaal-liberale denken.

Ermelo, maart 2017

INLEIDING

Over de schrijver

De hedendaagse Amerikaanse filosoof Michael J. Sandel geeft in zijn boek *Politiek en moraal* een goed overzicht van wie Dewey was en zijn betekenis destijds en nu.¹ Ik neem het hieronder over.

‘In de eerste helft van de twintigste eeuw was John Dewey de beroemdste filosoof van Amerika. Maar hij was meer dan een filosoof, hij was een vooraanstaand intellectueel die voor een publiek tot ver buiten de academische kringen over politiek, onderwijs, wetenschap en geloof schreef. Toen hij in 1952 op 93-jarige leeftijd stierf, omschreef Henry Commager hem als ‘de gids, de mentor en het geweten van het Amerikaanse volk; het is nauwelijks overdreven om te zeggen dat voor een generatie geen kwestie verhelderd was voordat Dewey had gesproken.’²

Weinig filosofen zijn zo betrokken bij de publieke zaak als Dewey. Als vooraanstaand pleitbezorger voor progressieve hervormingen stichtte hij een experimentele school in Chicago, werkte hij met de sociaal hervormer Jane Addams in Hull House, steunde hij de vrouwenbeweging en hielp hij

Margaret Sangers in haar strijd voor geboortebeperving. Hij werd de belangrijkste pleitbezorger in de VS voor wat progressief onderwijs genoemd werd en was de held van onderwijzers. Hij hielp bij de oprichting van de *American Association of University Professors*, de *New School for Social Research* en de *American Civil Liberties Union*. Hij reisde naar Japan, China, Turkije, Mexico en de Sovjet-Unie om lezingen te geven en te adviseren over onderwijshervormingen en was voorzitter van een mislukte poging om een nieuwe politieke partij op te richten die op sociaaldemocratische principes was gebaseerd. Op 78-jarige leeftijd leidde Dewey een commissie die Leon Trotsky vrijsprak van Stalins beschuldigingen, wereldkundig gemaakt tijdens de processen van 1936, die inhielden dat Trotsky sabotage en verraad had gepleegd tegen het Sovjetregime. Ondanks dit opmerkelijke scala aan activiteiten vond Dewey de tijd om meer dan duizend artikelen en boeken te schrijven, waarvan een flink deel voor een algemeen publiek; niet zo lang geleden zijn ze gebundeld in het zevenendertig delen tellende verzamelde werk. Toch was zijn enorme prestige bij het publiek enigszins verwonderlijk. Hij was een verlegen mens en ook geen begenadigd spreker; zijn lezingen placht hij op slaapverwekkende toon voor te dragen. Evenmin was hij een groot stilist; hij schreef in de moeizame stijl van de werken van Kant en Hegel, waar hij goed in thuis was. Niettemin gaat het om een origineel en revolutionair denker.

Deweys filosofie behoort tot de Amerikaanse stroming van het Pragmatisme.

‘De kern van zijn pragmatisme bestaat uit het idee dat de waarheid van een uitspraak of geloof gelegen

Kun je een samenleving zo organiseren dat ieder individu de volle gelegenheid krijgt om zijn mogelijkheden en talenten te ontplooien? Over deze vraag gaat het in dit boek.

Het begrip 'liberalisme' is verwarrend. De term komt van het Latijnse 'libertas', vrijheid, een controversieel begrip dat door de tijd heen talloze betekenissen heeft gekregen.

De politieke en filosofische verwarring omtrent liberalisme die John Dewey constateert, analyseert en verheldert, is in onze tijd alleen nog maar toegenomen. Dit geeft *Liberalisme en maatschappelijk handelen* zijn onverminderde actualiteit.

Het voorwoord is geschreven door Bas de Gaay Fortman.

